

NICOLAAS, DE DUIVEL EN DE DODEN. Opstellen over volkscultuur; door Louis Janssen.
Ambo, Baarn, 1993. 320 blz., f 59,50. ISBN 90-263-1275-x.

Sinds de gezaghebbende studie van K. Meisen (*Nikolauskult und Nikolausbrauch im Abendland*, 1931, 1981²) en Ch. Jones (*Saint Nicholas of Myra, Bari and Manhattan*, 1978, 1988) zijn er over St.-Nicolaas nauwelijks of geen serieuze studies meer verschenen. Wel kent de discussie over de identiteit en herkomst van St.-Nicolaas ieder jaar weer een kleine opleving: in kranten, tijdschriften en regionale bladen verschijnen kort voor 6 december steevast korte en doorgaans weinig diepgravende artikeltjes. Veel wijzer wordt men er meestal niet van, maar het blijven aandachtstrekkers. Wie echt geïnteresseerd is in een grondige studie over de voorgeschiedenis en ontwikkeling van het Sinterklaasfeest en meer te weten wil komen over de historische achtergronden en wortels van dit feest dat al een eeuwenlange traditie kent, kan nu het boeiende boek van Janssen ter hand nemen. Janssens doelstelling was, om het monumentale werk van Meisen voor Nederlands publiek toegankelijk te maken. De auteur gaat daarbij niet over één nacht ijs, en graaft veel dieper dan alleen betekenisverklaringen van de verschillende elementen die de verhalen en legenden ons aanreiken. Een uitgebreid notenapparaat, een lange literatuurlijst en een handig register beslaan dan ook ongeveer 50 bladzijden van dit boek. Hoewel het natuurlijk interessant is te weten te komen waar de schoen, het paard, de roe enzovoort vandaan komen: het gaat de auteur om veel meer dan dat alleen.

Janssen beschrijft een drietal scenario's voor het ontstaan van het huidige St.-Nicolaasfeest. Het oudste is dat van de scholierenbisschop (een rolomkeringsfeest) die met een gevolg van duivels door de stad trok om gaven in te zamelen. Voor de oudere jeugd was er een maskerade van duivels die op de meisjes jaagden; voor de jonge kinderen was er het nachtelijk bezoek met heimelijk meegebrachte geschenken. Het laatste scenario gaat terug op een ouder model: dat van een fee of goedaardige heks (Diana), die 's nachts de huizen bezocht en haar tevredenheid toonde door geschenken (Diana). De drie scenario's hebben elkaar, naar gelang de omstandigheden van tijd en plaats, uiteraard beïnvloed en bestaan als zodanig dan ook niet 'los' van elkaar.

In Nederland en Vlaanderen bestonden in de vorige eeuw nog talrijke maskerades op de vooravond van het St.-Nicolaasfeest; deze zijn echter in de loop der jaren geleidelijkaan verdwenen. Alleen op de Waddeneilanden gaan heden ten dage nog de 'Oude Sinterklazen' of de 'Klaasomes' rond. De maskerades blijken een parallel te hebben met het zgn. 'Klausjagen' in Zwitserland en de *Krampus*-figuur in Oostenrijk.

De maskerades zouden verband houden met de jaarlijks terugkerende doden. Janssen stelt, dat het onwaarschijnlijk mag lijken dat een dergelijk verschijnsel de kerstening overleefd zou hebben. Daarom besteedt Janssen in deel II van zijn studie uitgebreid aandacht aan de wijze waarop de kerk de voorstelling van cultisch vereerde doden afwees door ze te demoniseren. De 'Wilde Jacht' van het dodenleger van Herlequin en de nachtelijke vluchten van Diana worden in dit deel dan ook aan een grondige analyse onderworpen. Deel III is bedoeld als de tegenhanger hiervan: wat stelde de kerk hiervoor in de plaats en hoe werkte de oude mentaliteit nog geruime tijd door in de (religieuze en profane verhaaltraditie van de) christelijke dodencultus?

Deze korte inhoudsbeschrijving mag duidelijk maken, dat de studie van Janssen veel meer beoogt te zijn dan een populair gelegenheidsverhaal over Sinterklaas en zijn knecht. Waar het de auteur om gaat is "het spoor van de doden in een christelijke cultuur te volgen". Deze intentie maakt dit boek tot interessante lectuur, die ook in andere maanden dan december gelezen kan worden. Wie ooit het prachtige boek van Herman Pleij, *Het gilde van de Blauwe Schuit* heeft gelezen (over oorsprong en gebruiken rond Carnaval) en daar enthousiast over was, zal ook aan dit boek veel plezier kunnen beleven.

Eigenlijk heb ik maar één kritische bedenking bij dit boek: het is jammer dat in deze 320 tellende, uitstekend verzorgde uitgave geen enkele illustratie is opgenomen. In een tijdperk, waarin beelden een belangrijk onderdeel vormen van de informatie-overdracht, is dat eigenlijk een tekortkoming. En dat, terwijl er zo overvloedig veel beeldmateriaal voorhanden is!